

رویکرد قوانین کیفری ایران و انگلیس در مبارزه با جرایم تروریستی

امیر مصباح کیا^۱*

سعید اسدزاده^۲

نوع مقاله: پژوهشی

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۱۹

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۱۲

چکیده

نظام حقوق کیفری انگلیس در مقایسه با نظام ایران، به شکل یکپارچه و منسجمی تحت قوانین خاص جزایی به جرم انگاری جرایم و مجازات اعمال تروریستی پرداخته و نظام حقوقی انگلیس برای مجازات مرتکبان جرایم تروریستی از عنوان «تروریسم» استفاده می‌کند ولیکن قوانین ایران جهت محاکمه مرتکبان اعمال تروریستی از سایر مجازات‌ها مانند محاربه، بغی و غیره استفاده می‌کند. این پژوهش با هدف شناسایی راهبردهای کیفری موجود در قوانین کیفری ایران و انگلیس علیه تروریسم انجام گرفت، که با روش توصیفی و امتساک به منابع کتابخانه‌ای و اسناد داخلی و خارجی، به تجزیه و تحلیل موضوع پرداخته شد. تروریسم و جرایم مرتبط با آن، از جرایم شنیع علیه بشریت محسوب می‌شود. کشور انگلیس با حفظ این یکپارچگی، در جهت پویا ماندن قوانین ضدتروریستی خود، با تکمیل قوانین قبلی، مقررات دیگری را نیز به تصویب رسانده و در مواجهه با جرایم تروریستی از نظام واحدی برخوردار است.

واژگان کلیدی:

رویکرد کیفری، قوانین ایران، قوانین انگلیس، جرایم تروریستی، تروریسم.

^۱ مدرس و عضو هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا. تهران. ایران.

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

* نویسنده مسول: Email: amks202012@gmail.com

مقدمه

تروریسم به عنوان یک پدیده جنایی، از دیر باز مورد توجه علمای حقوق قرار گرفته است. در این بین کشورها، تاریخ نسبتاً طولانی در مبارزه با جرایم تروریستی را تجربه کرده‌اند. بدین سان رویکردهای مختلفی از قبیل مبارزات فرهنگی و نظامی و امنیتی در راستای مقابله با اقدامات تروریستی به وجود آمده است. در رویکردهای حقوقی موجود، کشورها با تصویب مقررات غالباً کیفری به پیشگیری و مبارزه با جرایم تروریستی و اقدامات مرتبط با این جرایم می‌پردازند. قوانین ضد تروریستی در جهان، بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر، بعد بین‌المللی پیدا کرد (نور اشرف الدین و همکاران، ۳۶: ۱۴۰۰). در این بین شاید بتوان ترور را بدین گونه تعریف نمود: هر گونه اقدام علیه جان، امنیت، اموال و تاسیسات، اجتماعات و وسایل حمل و نقل عمومی اعم از زمینی، دریایی و یا هوایی یک کشور به قصد به‌برداری سیاسی و یا تحت فشار قرار دادن حکومت برای گرفتن امتیازات توسط هر شخص یا گروهی (Forbes, 2016: 46). با این وجود در گستره جرایم تروریستی، انواع مختلف و بعضاً نوظهوری قابل بازشناسی است. این قبیل شامل مواردی است مانند: ترور اشخاص، تروریسم علیه انرژی، تروریسم علیه محیط زیست، بیوتروریسم و تروریسم سایبری و غیره... حتی در شمار اعمال تروریستی، جرایم مرتبطی وجود دارد که بعضاً در نظام‌های حقوقی تحت لوای جرایم تروریستی قرار گرفته و مجازات جرایم مذکور بدان تحمیل می‌شود.

در مقاله حاضر سعی بر این شده که با بررسی و مطالعه در دو نظام حقوقی ایران و انگلیس، قوانین این کشورها در راستای مبارزه با تروریسم مورد بررسی قرار گیرد. بدین سان در رویکردی تطبیقی، با بررسی دو نظام حقوقی در موضوع مجازات جرایم تروریستی، امکان شناسایی خلاءهای موجود در قوانین کیفری ایران نیز وجود دارد و این امر در راستای هدف پژوهش قرار می‌گیرد. جهت سهولت در نیل به هدف پژوهش، تکاپوی مقاله حاضر در راستای نیل به سؤالاتی معین قرار گرفته است. بدین سان تکاپوی پژوهش حاضر در جهت نیل به سؤالات زیر است: رویکرد قوانین کیفری ایران و انگلیس در مبارزه با جرایم تروریستی به چه صورت است؟ مصادیق جرایم تروریستی در نظام حقوقی ایران و انگلیس، به چه صورت

است؟

با دست یابی به پاسخ سؤالات فوق، امید است در راستای هدف تحقیق یعنی: بهره‌مندی از تجارب تقنینی کشور انگلیس در مبارزه با جرایم تروریستی، بتوانیم از خلاءهای احتمالی موجود در قوانین ضد تروریستی ایران باخبر شویم و با تطبیق و بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در راستای کارآمد کردن قوانین داخلی گام بر داریم.

مبانی نظری

پیشینه پژوهش

ردیف	محقق(سال)	موضوع	نتیجه
۱	شاهید و شاملو(۱۴۰۰)	رویکرد پیشبینانه به جرایم تروریستی	پلیس با سیاست‌های تنزل جرایم تروریستی، امروزه بیشتر به سمت پیش‌بینی از طریق مدل‌های آماری و اطلاعاتی و در شکل جدید آن، از طریق هوش مصنوعی رفته است. بدین سان گروه‌ها و مکان‌های پرخطر در اولویت رویکرد پلیسی قرار دارند.
۲	نور شرف‌الدین و حاجی تبار فیروز جایی(۱۳۹۹)	ملاحظات اخلاقی مربوط به دادرسی جرایم تروریستی در حقوق ایران و آمریکا	اجرای دادرسی افتراقی در خصوص متهمان جرایم تروریستی از آن منظر که به واسطه سخت گرفتن بر متهمان، موجبات حفظ نظم عمومی و امنیت جامعه را فراهم آورده حائز ویژگی سودمندی اجتماعی بوده و گزینه اخلاقی است
۳	Widhiarto and Soerjatisnanta(2022)	اجرای قوانین ضد جرایم تروریستی از طریق رویکرد انسان‌گرایانه بر اساس قانون پانکاسیلا ^۱	این مقاله ارائه یک مطالعه علمی جامع در مورد تهدید رادیکالیسم و تروریسم برای وجود پانکاسیلا به عنوان ایدئولوژی دولتی و مفاهیم فلسفه حقوقی است و پانکاسیلا را به عنوان منبع همه منابع حقوق دولتی، همانطور که در هر قانون موجود منعکس شده است قرار می‌دهد.

۴	جنوشی و وروائی	سیاست جنایی ایران درخصوص تروریسم	در این پژوهش، محقق نتیجه گیری می‌کند که مقررات منسجم و یکپارچه‌ای در مورد تروریسم علیه انرژی وجود ندارد. مقررات کیفری ایران در قبال تروریسم، یکپارچه نبوده و مصادیق و مجازات آن در قوانین گنجانده نشده است.
۵	قاسمی مقدم و نیک زر و فرجی و تولایی	سیاست کیفری ایران در قبال بمب گذاری	با وجود آنکه بمب گذاری از مصادیق بارز تروریسم است، در مقررات کیفری ایران، این عمل به عنوان یک عمل تروریستی، قابل مجازات نبوده و صرفاً به عنوان مصادیقی از عمل تروریستی شناخته شده است و مجازات آن به سایر قوانین محول شده است.
۶	عارفی	درآمدی بر جرم انگاری تأمین مالی تروریسم	محقق با بررسی قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۴، با تمرکز بر ارکان قانونی، مادی و معنوی جرم تأمین مالی تروریسم نتیجه می‌گیرد، تمام ارکان این جرم به صورت «کنشی» قابل ارتکاب است و تماماً در زمره رفتارهای ساده و مطلق‌اند.

تعریف تروریسم: مفاهیم و رویکردها

در فرهنگ انگلیسی ترور چنین معنی شده: تروریسم، از ریشه لاتین **terror** به معنی ترس شدید و وحشت است (forbes,2016: 39). همین کلمه در فرانسه به معنی «وحشت و خوف» به کار رفته است و تروریست، به شخصی اطلاق گردیده که به وسیله سلاح، مرتکب قتل‌های سیاسی می‌گردد. در زبان فارسی می‌توان از این واژه به عنوان اصلی یاد کرد که در آن از قتل‌های سیاسی و ترور دفاع می‌گردد (Kavanagh,2010: 16). تنوع و گستردگی انواع تروریسم بر حسب نوع و هدف و روش ارتکاب آن و نیز وجود چنین جرمی در سراسر جهان

باعث سیال شدن مفهوم تروریسم گردیده. چنین پدیده‌ای در نقاط مختلف جهان به وقوع می‌پیوندد. بر اساس گزارش منتشر شده به سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۰۹ میلادی، بالغ بر ۱۵۱ تا ۷۷۱ مورد واقعه تروریستی در دنیا ثبت و گزارش گردیده (Statista, 2021: 39). گام‌های اولیه در جهت یک تعریف حقوقی مصطلح از «تروریسم» در سال ۱۹۳۷ به وسیله کنوانسیون «جلوگیری و مجازات تروریسم» صورت گرفت. در بند دوم ماده یک این کنوانسیون، تروریسم بدین صورت مورد تعریف واقع شده: «اقدامات تروریستی، اعمال جنایتکارانه‌ای است که علیه یک دولت و به قصد ایجاد حالتی از وحشت و ترور در افکار اشخاص یا گروهی از اشخاص یا افکار عمومی به اجرا در می‌آید». با این وجود در تبیین نظری تروریسم، اشتراک نظر وجود ندارد و این مفهوم غالباً در سطره علوم مختلف سیاسی و اجتماعی و نظامی، دارای مفهوم متفاوتی می‌باشد. بدین سان به دلیل تلاش قوانین ملی هر کشور در تعریف تروریسم بر حسب منافع و امنیت ملی خود، تعریفی یکپارچه از تروریسم در حقوق وجود ندارد. با تمام اوصاف، وجود تروریسم در بعد بین‌المللی امری غیر قابل کتمان است. تروریسم بین‌المللی حداقل یک عنصر و پیامد بین‌المللی دارد و تروریست‌ها، به خاطر ارتباط و منافع موجود نزد دولت بیگانه‌ای، به خارج از مرز کشور می‌روند تا به اهدافشان ضربه وارد کنند. هینگر در این مورد بیان می‌کند: تروریسم در بعد بین‌المللی دارای معنا و مفهوم حقوقی نیست و این عمل صرفاً روش مناسبی در جهت اشاره به فعالیت‌های دولت یا فردی است که در سطح گسترده مردود است (Higgins and Flory, 1998: 45).

با وجود تمام تفاسیر، جامعه بین‌المللی در مواجهه با تروریسم ساکت نبوده است. سازمان ملل متحد، ۱۳ کنوانسیون در راستای مقابله و مبارزه با تروریسم به تصویب رسانده است. تمامی این اسناد که هر یک به مصادیقی از اعمال تروریستی مانند هواپیماربایی و بمب‌گذاری پرداخته‌اند، در طول این مدت، چارچوبی مشخص در مبارزه با تروریسم را در بعد بین‌المللی به وجود آورده‌اند (نعمتی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۴). باتوجه بر تطبیقی بودن مطالعه حاضر، تعاریف و مصادیق جرایم تروریستی در حقوق داخلی هر کشور، به صورت مجزا به بحث گذاشته می‌شود.

روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق حاضر، توصیفی می‌باشد که در آن، با توسل بر اسناد و مدارک کتابخانه‌ای، سعی گردیده با رویکردی تطبیقی، مجازات جرایم تروریستی در دو کشور ایران و انگلیس مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. در این راستا، اطلاعات مورد نیاز با فیش‌برداری جمع‌آوری گردیده و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

در این‌بخش یافته‌های حاصل از این پژوهش در دو قسمت، حقوق کیفری ایران و انگلیس مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

رویکرد قوانین کیفری ایران در مبارزه با تروریسم

در نظام حقوقی ایران، جرایم تروریستی به عنوان خاصی از جرایم اطلاق ندارد. حتی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ فصل خاصی با عنوان جرایم تروریستی وجود ندارد. بدین لحاظ، قانونگذار در مواجهه با جرایم تروریستی، اغلب جهت کیفردهی مجرمان، دستاویز سایر عناوین مجرمانه علیه امنیت می‌شود. دادرها هنگام مواجهه با چنین جرایمی، برای تفهیم عنوان مجرمانه به متهم، از عناوینی مانند محاربه، بغی، تحریک به قصد مقابله با نظام و غیره استفاده می‌کنند (رضوانی و فتحی مرتضی، ۲۷: ۱۳۹۸). با این وجود، شایسته بود اصطلاح جرایم تروریستی، توسط قانون‌گذار ایران، در قوانین کیفری گنجانده شود. اولین قدم شایسته در جهت تبیین مصادیق جرایم تروریستی، با تصویب قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (مصوب ۱۳۹۷) انجام گرفت. اخیراً اصلاحاتی در قانون مذکور انجام گرفته و قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم اصلاحی ۱۳۹۷^۱ جدیدترین مصوبه در زمینه مبارزه با تأمین مالی تروریسم و به تبع آن، از قوانینی است که مصادیق جرایم تروریستی را بر شمرده است. در این قانون، تعریفی از تروریسم ارائه نشده و قانون‌گذار صرفاً به بیان مصادیق تروریسم پرداخته است. لذا همان گونه که در نوشته‌های حقوقی ایران بیان می‌شود، قوانین کیفری ایران فاقد جرم‌انگاری مستقل در مورد تروریسم است و در واقع، سیاست جنایی ایران مبتنی بر تعین مصداقی است

^۱ - قانون فوق مشتمل بر پنج ماده در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ سی و یکم تیر ماه یک هزار و سیصد و نود و هفت مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۰/۵/۱۳۹۷ به تأیید شورای نگهبان رسید.

که بدین وسیله، می‌توان مواردی که منطبق با جرایم تروریستی است را تشخیص و با عناوینی مانند محاربه و غیره... کیفردهی کرد (کاظمی فروشنانی و قدیر، ۲۰: ۱۳۹۸).

مهم‌ترین بند در تعیین مصادیق جرایم تروریستی، بند الف ماده یک قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم است (تأکید از پژوهشگر) که مقرر کرده: «ارتکاب یا تهدید به ارتکاب هرگونه اقدام خشونت‌آمیز از قبیل قتل، سوءقصد، اقدام خشونت‌آمیز منجر به آسیب جسمانی شدید که دیه آن بیش از یک‌سوم دیه کامل باشد، توقیف غیرقانونی و گروگانگیری اشخاص و یا اقدام خشونت‌آمیز آگاهانه علیه مردم یا به مخاطره انداختن جان یا آزادی آنها به قصد تأثیرگذاری بر خط‌مشی، تصمیمات و اقدامات دولت جمهوری اسلامی ایران، سایر کشورها و یا سازمان‌های بین‌المللی باشد». در ادامه وفق بند آخر ماده یک^۱ مقنن، تشخیص تروریستی بودن را به شورای عالی امنیت ملی محول کرده. در این بین واگذاری تشخیص جرایم تروریستی به شورای عالی امنیت ملی از جمله ایراداتی است که شایسته بازنگری می‌باشد.

مصادیق جرایم تروریستی و مجازات آن

با توجه بر رویکرد قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم در برشمردن مصادیق جرایم تروریستی، اکنون به مجازات و کیفردهی اهم موارد جرایم تروریستی در قوانین کیفری ایران می‌پردازیم.

بمب‌گذاری در اماکن عمومی

به رغم آنکه بمب‌گذاری در ایران توسط افراد و گروهک‌های مختلف برای رسیدن به مقاصدی معین، چندین بار اتفاق افتاده، ولیکن در زمینه مجازات اینگونه پدیده جنایی، به عنوان یک اقدام تروریستی، قوانین نظامندی وجود ندارد و غالباً کیفردهی این جرایم، از گذر تطبیق این پدیده جنایی با جرایمی مانند محاربه و افساد فی الارض یا بغی صورت می‌گیرد (قاسمی مقدم و همکاران، ۳۹۱: ۱۳۹۸).

قانون گذار ایران صرفاً در بند ۸ ماده یک قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم، بمب‌گذاری در اماکن عمومی، تأسیسات دولتی، شبکه حمل و نقل عمومی یا تأسیسات زیرساختی را مصداقی از جرایم تروریستی قید کرده، نه «تهدید» یا «ادعای بمب‌گذاری». بدین لحاظ عنوان مجرمانه

^۲-بند آخر ماده یک قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم اصلاحیه ۱۳۹۷: علاوه بر گروههای تروریستی و افراد تروریست، تشخیص تروریستی بودن اعمال مندرج در بندهای ذیل بر عهده شورای عالی امنیت ملی است.

تهدید به بمب گذاری و ادعای وقوع آن که در ماده ۵۱۲^۱ قانون تعزیرات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ ذکر شده و مجازات حبس به مدت شش ماه تا دو سال که برای مرتکبین مقرر گردیده، قابل اعمال بر جرم تروریستی مصرح در قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم نیست.

اقدامات تروریستی علیه انرژی، تروریسم انرژی

نزدیک‌ترین مقرر قانونی در قوانین کیفری ایران جهت به کیفر رساندن اقدامات تروریستی علیه انرژی ماده ۷^۲ قانون راجع به مجازات اخلاف گران در صنعت نفت مصوب ۱۳۳۶ می‌باشد. در این مقرر برای مرتکبینی که با قصد سوء مواد منفجره را در هر قسمت از ابنیه یا معابر یا دستگاه‌ها یا تأسیسات نفت بگذارند حبس به مدت دو تا ده سال در نظر گرفته شده است. منظور از قصد سوء در این ماده، قصد احراق و تخریب این اماکن است. بدین سان، صرف جای گذاری مواد منفجره در اماکن و تأسیسات صنعت نفت به قصد تخریب صنایع مربوطه، جرم انگاری شده و نیازی به وقوع انفجار جهت تشکیل ارکان جرم وجود ندارد.

علاوه بر وجود مقرر خاص تروریسم انرژی در صنعت نفت ایران، در موادی از قوانین کیفری ایران، بمب‌گذاری در برخی صنایع مهم نیز جرم انگاری شده است. در این بین ماده ۱ قانون مجازات اخلافگران در صنایع (مصوب ۱۳۵۲) برای مرتکبینی که اقدام به قراردادن مواد منفجره در صنایع مصرح کنند، حبس از پنج سال تا پانزده سال در نظر گرفته شده است. صنایع مصرح در قانون فوق به صورت حصری عبارت است از: شرکت ملی ذوب آهن ایران، شرکت سهامی ماشین‌سازی اراک، شرکت سهامی ماشین‌سازی تبریز، شرکت سهامی آلومینیوم ایران، شرکت سهامی معدن مس سرچشمه کرمان، شرکت ملی صنایع فولاد ایران، شرکت هواپیمای ملی ایران، شرکت صنایع هلیکوپتر ایران و شرکت‌های فرعی یا وابسته به آنها.

با وجود آنکه جرایم علیه انرژی و زیرساخت‌های آن در موادی پراکنده از قوانین کیفری ایران، مورد تدقیق قرار گرفته، ولیکن قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (اصلاحی ۱۳۹۷) در مقام

۳- ماده ۵۱۱ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵: هر کس به قصد برهم زدن امنیت کشور و تشویش اذهان عمومی تهدید به بمب‌گذاری هواپیما، کشتی و وسایل نقلیه عمومی نماید یا ادعا نماید که وسایل مزبور بمب‌گذاری شده است علاوه بر جبران خسارات وارده به دولت و اشخاص به شش ماه تا دو سال حبس محکوم میگردد.

۴- ماده ۷ قانون راجع به مجازات اخلافگران در صنعت نفت مصوب ۱۳۳۶ هر کس به قصد سوء مواد منفجره در هر قسمت از ابنیه یا معابر یا دستگاه‌ها و یا تأسیسات صنایع نفت بگذارد به حبس از دو سال تا ده سال محکوم خواهد شد.

بیان مصادیق جرایم تروریستی، صرفاً از «بمب‌گذاری» در اماکن و تأسیسات عمومی و زیر ساخت‌های کشور سخن به میان آورده است. با دقت در نص قانون، مشخص نیست که سایر طرق تخریب و انهدام در زیرساخت‌های انرژی مانند احراق و انهدام یا حملات سایبری علیه سیستم‌های رایانه‌ای مورد استفاده در صنایع انرژی، تروریسم علیه انرژی محسوب می‌گردد یا نه؟!

دزدی دریایی و اقدامات خشونت بار در کشتی‌ها و سکوها دریایی

رویکرد تروریستی قلمداد کردن جرم دزدی دریایی در قوانین ایران نیز قابل مشاهده است. در بند ۶ از بند پ ماده یک قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (اصلاحی ۱۳۹۷) مصادیق جرایم تروریستی را چنین بر شمرده شده است: «دزدی دریایی، تصرف غیرقانونی کشتی و یا اعمال کنترل غیرقانونی بر آن و یا به خطر انداختن ایمنی کشتیرانی از طریق ارائه آگاهانه اطلاعات نادرست یا تخریب و وارد کردن آسیب شدید به کشتی، محموله و خدمه یا مسافران آن» در این بین در نحوه کیفردهی و میزان مجازات چنین جرایمی به دلیل آنکه قانون مذکور در مقام بیان مجازات جرایم تروریستی نبوده بلکه در مقام برشمردن مصادیق جرایم تروریستی است لاجرم باید به سایر قوانین داخلی یا بین‌المللی رجوع شود. نظام حقوقی کشور ما در نحوه رسیدگی و مجازات جرایم مرتبط با دزدی دریایی با مشکلاتی مواجه است بدین نحو که در قوانین داخلی ایران با وجود آنکه دزدی دریایی، مصداقی از جرایم تروریستی قلمداد شده، هیچ مقرره خاصی در زمینه مبارزه و مجازات جرم دزدی دریایی، وجود ندارد و تا زمانی که چنین قوانین خاصی به تصویب نرسیده است، نظام قضایی ایران، بایستی توسط سایر عناوین مجرمانه مانند سرقت و آدم‌ربایی که شدت مجازات جرایم بین‌المللی را ندارد، به جرم دزدی دریایی رسیدی کند (خالقی و کاظمی، ۸۲: ۱۳۹۴).

هواپیما ربایی و عملیات تروریستی علیه امنیت هوایی

در قوانین داخلی ایران، قانون‌گذار در بند ۲ ماده یک قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (اصلاحی ۱۳۹۷)، تصرف هواپیمای در حال پرواز و اعمال کنترل غیرقانونی بر آن را مصداقی از جرایم تروریستی قلمداد کرده است. در این بین، می‌توان جهت مجازات جرم تصرف و اعمال کنترل بر هواپیمای در حال پرواز، به سایر قوانین موجود از جمله ماده واحده مربوط به

مجازات اخلاگران در امنیت پرواز و هواپیما و خرابکاری در وسایل و تاسیسات هواپیمایی مصوب ۱۳۵۰^۱ اشاره داشت که مقرر می‌دارد:

«کسانی که با اجبار یا ارباب و تهدید یا اعمال خدعه و نیرنگ هواپیمای آماده برای پرواز یا در حال پرواز را در اختیار بگیرند یا به نحوی از اختیار مسئولین خارج ساخته و موجب تغییر مسیر یا مقصد هواپیما شوند یا در نقطه‌ای غیر از مقصد هواپیما را مجبور به فرود نمایند به حبس با اعمال شاقه از ۳ تا ۱۵ سال محکوم می‌شوند و در صورتیکه ارباب و تهدید با استفاده از سلاح یا مواد منفجره یا محترقه یا خطرناک دیگر صورت گیرد چنانچه مرتکب یک نفر باشد به حداکثر مجازات مقرر بالا و اگر بیش از یک نفر باشند به حبس دائم با اعمال شاقه محکوم می‌شوند. هر گاه مرتکبین هنگام ارتکاب جرائم مندرج در این ماده نسبت به هر یک از افراد گروه پرواز یا مسافران مرتکب ضرب یا جرح یا قتل یا خرابی هواپیما یا هر گونه جرم دیگری شوند برای هر یک از جرائم مذکور به حداکثر مجازات مقرر در قانون محکوم خواهند شد».

با وجود اقدام شایسته قوانین ایران در جهت مجازات و مقابله با اقدامات تروریستی علیه تصرف هواپیمای در حال پرواز و اعمال کنترل بر آن، شایسته است در جهت مجازات سایر اعمال تروریستی در صنعت هوایی کشور از جمله: احراق و تخریب فرودگاه‌ها و سکوهای پروازی یا حملات تروریستی سایبری و سایر اقدامات تروریستی نیز اقداماتی صورت بگیرد. چرا که با ظهور جرایم نو ظهوری در صنعت هوایی کشور، جهت کیفردهی و مقابله با جرایم علیه امنیت هوایی کشور، تنها ماده واحده‌ی مجازات اخلاگران در صنعت هوایی (مصوب ۱۳۵۲) از بازدارندگی کافی برخوردار نیست (فیروزی نیا، ۳۶: ۱۴۰۰).

اقدامات تروریستی علیه محیط زیست؛ ترور زیست محیطی

با توجه بر آنکه در قوانین کیفری ایران، هر اقدامی علیه محیط زیست، تروریسم زیست محیطی قلمداد نمی‌شود، قانون‌گذار ایران در بند دوم ماده یک قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (اصلاحی ۱۳۹۷)، جرایم علیه محیط زیست، مانند ایراد خسارت شدید به محیط زیست و مسموم کردن آب‌ها را در صورتی به عنوان مصداقی از جرایم تروریستی می‌داند که،

۱- قانون فوق مشتمل بر یک ماده پس از تصویب مجلس سنا در جلسه روز شنبه ۱۳۴۹، ۱۰، ۱۲ در جلسه روز سه‌شنبه چهارم اسفند ماه یک هزار و سیصد و چهل و نه به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

سوءنیت مقرر در بند الف ماده یک قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم، وجود داشته باشد. بنابراین طبق تدقیق قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم، سایر آسیب‌ها و خسارت‌های وارده بر محیط زیست بدون سونیت مذکور، اقدام تروریستی قلمداد نمی‌گردد. ماده ۶۸۸ قانون تعزیرات (مصوب ۱۳۷۵) یکی از موادی است که برخی از عناصر تروریسم زیست محیطی را برشمرده و برای آن مجازاتی را مقرر کرده است. این ماده مقرر می‌دارد: «هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیربهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زائد، ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه‌ها، زباله در خیابان‌ها و کشتار غیرمجاز دام، استفاده غیرمجاز فاضلاب خام یا پساب تصفیه خانه‌های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع می‌باشد و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند به حبس تا یک سال محکوم خواهند شد.» در این بین امکان اعمال مجازات شدید حدی به مرتکبان جرایم تروریسم زیست محیطی نیز وجود دارد. بدین صورت اگر خسارات وارد بر محیط زیست گسترده باشد، امکان اعمال ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به عنوان رکن قانونی افساد فی الارض نیز وجود دارد (میرکمالی و همکاران، ۴۳۸: ۱۴۰۰).

قاچاق مواد و وسایل هسته‌ای یا سایر مواد ممنوعه

قاچاق مواد هسته‌ای به دلیل تالی فاسدی که به دنبال دارد، مانند سایر جرایم مرتبط با مواد هسته‌ای به نگرانی جامعه بین‌المللی افزوده است. در پی همین نگرانی‌ها، مقوله نظارت بر واردات و صادرات مواد و وسایل هسته‌ای مورد توجه اسناد بین‌المللی از جمله کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای ۱۹۷۹^۱ قرار گرفته است. قانون‌گذار ایران با تصویب قانون مجازات قاچاق اسلحه، مهمات، و دارندگان سلاح و مهمات غیر مجاز در تاریخ ۱۳۹۰/۶/۷^۲ اقدامی رو به جلو در جهت جرم‌انگاری مداخله‌های غیر قانونی در مواد هسته‌ای برداشت. بدین ترتیب، قانونگذار ایران در ماده ۱۱، قاچاق اقلام و مواد تحت کنترل را جرم‌انگاری

^۱- Convention on Physical Protection of Nuclear Material (CPPNM). In order to see the convention, refer to the following link: <https://www.iaea.org/publications/documents/infocircs/convention-physical-protectionnuclear-material> (Accessed: May 25, 2019).

^۲- قانون فوق مشتمل بر بیست و یک ماده و هفت تبصره در جلسه علنی روز دوشنبه مورخ هفتم شهریورماه یکهزار و سیصد و نود مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۰/۶/۲۳ به تأیید شورای نگهبان رسید.

نموده است. مقنن، در ماده ۳ قانون مذکور، اqlام تحت کنترل را بدین صورت نام برد: «اqlام و مواد تحت کنترل عبارت از انواع مواد محترقه، ناریه، منفجره اعم از نظامی و غیرنظامی، شیمیایی، رادیواکتیو، میکروبی، گازهای بیهوش کننده، بی حس کننده و اشک آور و شوک دهنده ها (شوکرها) و تجهیزات نظامی و انتظامی است» بنابراین ماده ۱۱ قانون مذکور به همراه بند الف آن بدین ترتیب مقرر شده: «هرکس مرتکب قاچاق اqlام و مواد تحت کنترل شود یا به ساخت و مونتاژ هر یک از آنها اقدام کند به ترتیب زیر به مجازات تعزیری محکوم می شود: الف- مواد رادیواکتیو یا میکروبی به حبس از بیست و پنج تا سی سال...». با توجه و دقت در مقرر فوق، معلوم می گردد، قانونگذار قاچاق مواد رادیواکتیو را مورد جرم انگاری قرار داده است. با این وجود توصیفی از مواد رادیواکتیو نشده و معلوم نگردیده که دایر به چه مواردی است. چه بسا می تواند شامل مواردی گردد که دارای خاصیت رادیواکتیوانه است. بدین سان عدم تعریف مواد رادیواکتیو در مقرر فوق منافعی با اصل کیفی و شفاف بودن قوانین کیفری می باشد (همان، ۱۳۹۷). از سوی دیگر، موضوع جرم قاچاق در مقرر فوق، مواد رادیواکتیو بوده و با توجه بر اطلاق ماده، در سرایت ماده مذکور بر قاچاق سایر مواد هسته ای، محل تردید وجود دارد چه بسا با اطلاق ماده مذکور، سرایت مجازات بر قاچاق وسایل هسته ای مخالف تفسیر مضیق قوانین کیفری باشد. در ثانی، دانش هسته ای نیز در کنار مواد هسته ای از اهمیت وافر برخوردار بوده و چه بسا دستیابی تروریست ها به چنین دانشی تبعات شدیدی داشته باشد. غفلت قانونگذار ایران در نام بردن قاچاق دانش هسته ای از کاستی های قانونگذار به شمار می رود.

در بحث مجازات قاچاق مواد هسته ای در قوانین کیفری ایران، بند الف ماده ۱۱ قانون مجازات قاچاق اسلحه، مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیر مجاز، مجازات حبس از بیست و پنج تا سی سال را برای مرتکبین پیش بینی کرده است. از طرفی قانونگذار عمده بودن قاچاق مواد رادیواکتیو را واجد تشدید مجازات دانسته و در ماده ۱۳ همان قانون، مجازات اعدام با عنوان مجرمانه محاربه را قابل اعمال بر مرتکب دانسته است. ماده ۱۳ بدین سان مقرر

۸-قاده ۱۱ قانون مجازات قاچاق اسلحه، مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیر مجاز مصوب ۱۳۹۰ «هر کس به طور غیرمجاز اqlام یا مواد تحت کنترل را خریداری، نگهداری یا حمل نماید و یا به توزیع یا فروش آنها اقدام کند و یا هر گونه معامله دیگری با آنها انجام دهد به ترتیب زیر به مجازات تعزیری محکوم می شود الف - مواد رادیواکتیو یا میکروبی، به حبس از پانزده تا بیست و پنج سال ب - مواد منفجره نظامی یا شیمیایی، به حبس از دو تا پنج سال...»

می‌دارد: «در صورتی که قاضی با جلب نظر کارشناسان وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح یا سازمان انرژی اتمی در مورد مواد رادیواکتیو تشخیص دهد اقلام یا مواد تحت کنترل، با توجه به مقدار و میزان خسارات احتمالی، عمده و انبوه بوده است، چنانچه مرتکب محارب شناخته نشود، وی را به حبس تعزیری از بیست و پنج تا سی سال محکوم می‌نماید.» از ابهامات موجود در نحوه کیفردهی مرتکب با عنوان مجرمانه محارب در مقرر فوق آن است که دقیقا در قانون فوق مؤلفه‌ای عینی جهت تشخیص عمده بودن مواد رادیواکتیو وجود ندارد و صرف واگذاری تشخیص عمده به نظر قاضی بدون وجود مؤلفه، دادگاه را در تشخیص و اعمال مجازات با ابهام مواجه خواهد کرد.

از دیگر عناوین مجرمانه نزدیک به قاچاق مواد هسته‌ای، تهدید به قاچاق مواد هسته‌ای است که غالبا تروریست‌ها، در جهت نیل به اهداف تروریستی خود استفاده می‌کنند. بدین سان عنوان مجرمانه مذکور در قوانین کیفری برخی کشورها یافت می‌شود. در قوانین کیفری ایران، طبق قانون مجازات تأمین مالی تروریسم، عنوان مجرمانه تهدید به قاچاق مواد هسته‌ای مورد تصریح قرار نگرفته و بدین سان در شمار مصادیق جرایم تروریستی واقع نگردیده. با وجود فقدان مقررهای جداگانه در مجازات جرم تهدید به قاچاق مواد هسته‌ای، امکان مجازات و کیفردهی مرتکبان با عنوان کلی تهدید مقرر در ماده ۶۶۹ قانون تعزیرات اسلامی وجود دارد هرچند مجازات آن فاقد بازدارندگی کافی است.

رویکرد حقوقی قوانین انگلیس در مبارزه با تروریسم

مقابله با اعمال تروریستی در انگلیس دارای تاریخچه طولانی می‌باشد چرا که این کشور بر خلاف بسیاری از کشورها که ابتدای قوانین ضد تروریستی خود را بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر شروع کرده‌اند، انگلیس از سال‌ها قبل با حملات تروریستی مواجه بوده و تدابیری در جهت مقابله با آن اتخاذ نموده است. دستاوردهای قانونی این کشور علیه تروریست، اغلب حاصل تجربه‌هایی است که در منازعات خود در دوران استعمار کسب کرده و در حال حاضر وارد دوران جدیدی شده است. رویکرد توجه بر تروریسم در بعد بین‌المللی و امکان تاثیر آن بر امنیت ملی بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر پدیدار شد. بدین سان حساسیت قوانین کیفری انگلیس نیز برانگیخته شد. حاصل تکاپوهای انگلیس در مواجهه با حادثه ۱۱ سپتامبر تصویب قانون ضد تروریسم، جنایت و امنیت (۲۰۰۱) بود. در توالی چنین تصویبی، جهت تکمیل و توجه بر

جرائم نوظهور تروریستی، قوانینی به ترتیب به تصویب رسید. قانون جلوگیری از تروریسم (مصوب ۲۰۰۵)، قانون تروریسم (۲۰۰۶)، قانون ضد تروریسم (۲۰۰۸) و اخیراً اصلاحات و الحاقات قانون ضد تروریسم (۲۰۲۱) در این توالی قرار دارند.

۱-۳-۴- قوانین ضد تروریسم انگلیس از سال ۲۰۰۰ تا حال حاضر

تصویب قانون ضد تروریسم ۲۰۰۰^۱ از آن جهت حائز اهمیت است که به عنوان اولین قانون دائمی در راستای مبارزه با تروریسم قلمداد شده و یک مبنا و اساس در جهت تعریف تروریسم در انگلیس می‌باشد بدین سان قوانین این دوره شایسته تدقیق است (valarie, Findlay, 2015: 51). قانون ضد تروریسم ۲۰۰۰ ناسخ مقررات موقتی همچون: قانون جلوگیری از تروریسم ۱۹۸۹ و قانون ایرلند شمالی ۱۹۹۶ می‌باشد. در بندهای ذیل به اهم مواد مانند تعریف و مصادیق جرایم تروریستی در این قانون می‌پردازیم:

مفهوم تروریسم و تعریف آن

در بند یک از قسمت اول این قانون، تروریسم بدین گونه تعریف شده:

« ۱- در این قانون، تروریسم به معنای استفاده از تهدید به اقدام در موارد ذیل است:

الف) اقدامات بر شمرده شده در زیر بند (۲).

ب) استفاده از تهدید به منظور تاثیرگذاری بر دولت یا برای ترساندن جامعه یا بخشی از

جامعه (ج) استفاده از تهدید به منظور ترویج آرمان سیاسی، مذهبی یا عقیدتی.

۲- اقداماتی مشمول این زیربخش می‌شود که: (الف) خشونت جدی علیه یک شخص باشد.

ب) صدمه جدی به اموال وارد نماید.

ج) حیات انسانی غیر از شخصی که مرتکب این جرایم می‌شود را به خطر اندازد.

ه) به قصد ایجاد تداخل یا اختلال جدی در یک سیستم الکترونیکی باشد.

د) خطر جدی را متوجه سلامتی یا ایمنی جامعه یا بخشی از جامعه سازد.

۳- استفاده از تهدید به اقدام مشمول زیربخش (۲) که شامل استفاده از سلاح گرم یا مواد منفجره باشد تروریسم تلقی می‌شود ولو آن که مشمول زیربخش (۱) ب نشود». باتوجه به مقرر فوق در تعریف مفهوم تروریسم، به نظر می‌رسد که قانونگذار تعریفی گسترده از

¹ Terrorism Act 2000. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11>

تروریسم را ارائه داده است بدین گونه که در قانون ایرلند شمالی (۱۹۹۶) ۷۰ عنوان مجرمانه در رابطه با جرایم تروریستی احصا شده بود ولیکن قانون ۲۰۰۰ رویکردی نسبت به احصاء نداشته (R. S. Mehta, Maj Gen, 2007: 525).

احصاء گروه‌های غیرقانونی

رویکرد احصاء گروه‌های غیر قانونی که عموماً تحت عنوان گروه‌های تروریستی شناخته می‌شوند، در قوانین انگلیس، رویکردی شناخته شده است. بدین گونه در قانون جلوگیری از تروریسم (مقررات موقت)، وزیر کشور، اختیار داشت تا فهرستی از گروه‌های غیر قانونی را مشخص کند. بدین سان، با مشخص شدن فهرست گروه‌های غیر قانونی، اعمالی مانند عضویت، حمایت، پوشیدن لباس آنان و غیره... جرم انگاری گردیده است. در بند ۱ از قسمت سوم این قانون مقرر شده: از نظر این قانون، سازمانی ممنوع است که:

(الف) در جدول ۲ فهرست شده باشد یا؛

(ب) تحت همان نام سازمانی فهرست شده عمل می‌کند.

در ادامه این قانون، طبق مقررات سابق، وزیر کشور بر اساس بند ۳ از قسمت دوم قانون، اختیار یافته تا گروهی را به لیست مذکور اضافه یا از آن حذف نماید. فهرست وزیر خارجه کشور در اعلام گروه‌های ممنوعه به سازمان‌های بین‌المللی نیز کشانده شد (ibid: 2007: 526).

مجوز بازداشت بدون اتهام: یکی از نکات متمایز در قانون ضد تروریسم ۲۰۰۰ از سایر

قوانین عادی این کشور، دستگیری و بازداشت بدون اتهام (حکم) مظنونین به تروریسم هست. در این مقررره امکان بازداشت مظنونین به مدت ۴۸ ساعت وجود دارد. از سوی دیگر، امکان ادامه داشتن این بازداشت با متقاعد شدن قاضی از جانب پلیس نیز وجود دارد. این در حالی است که در سایر جرایم کیفری مقرر در قوانین انگلیس، حداکثر بازداشت موقت به مدت ۲۴ ساعت است. از سوی دیگر در رابطه با اشیاء و وسایل نقلیه نیز، مجوز تفتیش به پلیس داده شده است. در این موارد، بخش ۴۴ از قسمت ششم، مقرر می‌دارد: (۱) طبق این بند به هر پلیس با لباس رسمی اجازه داده می‌شود تا یک وسیله نقلیه را در منطقه یا مکانی مشخص شده در مجوز، متوقف کند و جستجو نماید: (الف) وسیله نقلیه (ب) راننده وسیله نقلیه (ج) مسافری در وسیله نقلیه (د) هرچیزی که داخل یا روی وسیله نقلیه باشد یا توسط راننده یا مسافر حمل شود (۲) طبق این بند به هر پلیس با لباس رسمی مجوز داده می‌شود، تا عابر پیاده‌ی مشخص شده

در منطقه یا مکانی معین را متوقف کند و جستجو کند: الف) عابر پیاده ب) هر چیزی که او حمل می‌کند.

قانون ضد تروریسم ۲۰۰۱

قانون ضد تروریسم ۲۰۰۱ نسبت به قوانین قبلی، اختیارات گسترده‌ای برای دستگیری مجرمان مشکوک و مظنون به تروریست را داده است. در این قانون مواردی مانند گرفتن اثر انگشت اجباری، اختیارات گسترده در توقیف و حفظ شواهد، اقدام جهت جلوگیری از ورود آسیب به مردم از جانب تروریست‌ها، قابل توجه است. از سوی دیگر از اهم مقررات متمایز در این قانون، مفاد مندرج دربخش چهار است. در این مقرر دامنۀ بازداشت افراد مظنون علاوه بر شهروندان بریتانیایی به افراد خارجی نیز کشانده شده است (ibid, 2015: 55). تدوین و اجرای سریع قانون ضد تروریسم ۲۰۰۱ باعث انتقاداتی بر روند تقنین و اجرای این قانون شد. بدین سان قسمت چهارم این قانون فاقد قدرت اجرایی می‌باشد (valarie, Findlay, 2015: 54).

قانون ۲۰۰۱ در مقررات خود در جهت تکمیل قوانین قبلی نیز برآمده بدین سان، در قسمت‌های ۶ تا ۸ این قانون، معامله سلاح‌های بیولوژیک و شیمیایی یا تهاثر مواد منفجره اتمی، مورد جرم‌انگاری قرار گرفت. در ثانی، افشای اطلاعاتی که امنیت یک پایگاه اتمی را به خطر اندازد مورد جرم‌انگاری واقع گردیده است. در قسمت ۹ این قانون در رابطه با امنیت هواپیمایی، مقرراتی در جهت توقف هواپیما، در صورتی که ظن اقدامات خشنونت آمیز وجود داشته باشد مقرر شده است. در قسمت ۱۱ این قانون، پلیس اختیاراتی را در جهت تشخیص هویت افراد مظنون پیدا کرد و در لوای این اختیارات، مجوز اخذ اثر انگشت افراد مظنون به تروریست حتی به صورت اجباری به آنان داده شد و نیز اختیاراتی به آنها محول شد تا به واسطه آن حتی در مناطق غیر نظامی در برخی شرایط اقدامات قانونی را انجام بدهند. نهایتاً قانون ۲۰۰۱ یک جدول زمانی را مقرر نمود که به موجب آن بازنگری در قوانین مربوطه در زمانی مشخص انجام گیرد.

قانون جلوگیری از تروریسم ۲۰۰۵^۱

هدف از تصویب این قانون ارائه تعریفی از «دستور کنترل» و جایگزینی تمهیدات آن با مقررات بازداشت بدون اتهام مقرر در قانون سابق است. تصویب این قانون در پاسخ به ایرادات موجود در قانون ۲۰۰۱ انجام گرفت. طی صدور حکمی بر اساس قانون ۲۰۰۱ مبنی بر بازداشت بدون محاکمه نه نفر خارجی در زندان Belmarsh (بل مارش) قضات دیوان عالی کشور، قسمت چهارم این قانون را مغایر با مفاد حقوق بشر اروپایی دانستند. بدین نحو قانون مذکور قدرت اجرایی خود را از دست داد و «دستورات کنترل» مقرر در قانون جلوگیری از تروریسم ۲۰۰۵، جایگزین قسمت چهارم آن قانون شد. در این قانون، دستور کنترل در بند یک از قسمت اول، بدین گونه تعریف شده: «در این قانون دستور کنترل به معنای دستوری است که علیه یک فرد به منظور حفاظت از اعضای جامعه در برابر خطر تروریسم صادر می‌شود و تعهداتی را بر فرد تحمیل می‌کند» با وجود آنکه قانون جلوگیری از تروریسم در جهت تعدیل بازداشت موقت بدون محاکمه، گام‌هایی را برداشته بود، ولیکن به دلیل ایرادات موجود در آن طی اعلامیه صادره از جانب قضات دیوان عالی کشور، علیه مفاد مصوب دربخش سوم این قانون، مغایر ماده ۶ کنوانسیون اروپایی بشر دانسته شد، و بدین صورت این قانون قدرت اجرایی خود را از دست داد.

قانون تروریسم ۲۰۰۶^۲

این قانون در سابقه تقنینی قوانین ضد تروریسمی انگلیس، دارای اهمیت بسزایی است چرا که اقدامات و اعمال جدیدی را مورد جرم‌انگاری قرار داده و عناوین مجرمانه جدیدی در قوانین کیفری ضد تروریسم انگلیس به وجود آورده است. گسترش عناوین مجرمانه جدید و تحدید آزادی‌های فردی توسط این قانون باعث بروز مجادله‌هایی در گفتمان‌های حقوقی گردید و به رغم مقررات سرکوبگرانه قانون ۲۰۰۶ در مبارزه با تروریسم، انتقاداتی بر آن وارد است. با این وجود قانون مذکور به دلیل شناسایی اعمال مجرمانه جدید، در سابقه تقنینی قوانین انگلیس دارای اهمیت است. مواردی از این قانون شایسته توجه بیشتر است:

¹ Prevention of Terrorism Act 2005. Accessible:

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/2/enacted>

² Terrorism Act 2006. Accessible: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/11/contents>

گسترش دامنه تعریف تروریسم

مبنای تعریف تروریسم در این قانون نیز مانند سایر قوانین ضد تروریستی انگلیس، تعریف مقرر دربخش یک قانون ضد تروریسم ۲۰۰۰ است. با وجود چنین مطابقتی، دامنه تعریف تروریسم در قانون ۲۰۰۶ گسترش یافته است چرا که در تعریف تروریسم، نه تنها اقدامات تروریستی علیه انگلیس بلکه اقداماتی که جهت متأثر کردن سیاست هر دولتی انجام گیرد، زیر عنوان تعریف تروریسم گنجانده شده است (Rehman,javad, 2007: 839). قابلیت تعمیم تعاریف این قانون تا جایی است که حتی اقدامات انجام گرفته علیه یک رژیم سرکوبگر، می تواند مشمول عنوان تروریسم گردد. برای نمونه آنچه دربخش اول از فصل دوم این قانون در تعریف «تشویق تروریسم» آمده، قابلیت تعمیم آن را دارد که حتی اظهار عقیده یک گروه مقاومتی در قبال رژیم سرکوبگر داخلی را تحت عنوان تروریسم بداند.

تشویق تروریسم

دربخش اول از فصل اول قانون ضد تروریسم ۲۰۰۶ یک جرم کیفری جدید با عنوان «تشویق تروریسم» مورد جرم انگاری واقع شده. در این مقرر، مقنن با وجود عناوین مجرمانه مشابه مانند تحریک افراد به اقدامات تروریستی، مفهوم گسترده‌ای، تحت عنوان تشویق افراد به اقدامات تروریستی با مجازات ۷ سال حبس جرم انگاری کرده است (R. S. Mehta, Maj Gen, 2007: 668). در این قانون، تشویق تروریسم بدین صورت بیان شده: «اظهاری که به منظور تشویق مستقیم یا غیر مستقیم یا ایجاد انگیزه در بعضی یا همه اعضای جامعه برای ارتکاب یا تحریک به ارتکاب اعمال تروریستی یا جرایم مندرج در کنوانسیون‌های بین‌المللی منتشر شود، به عنوان تشویق تروریسم ادراک می‌شود». در ادامه، مقنن انتشار مطالبی که به نوعی تشویق تروریسم محسوب می‌گردد را ممنوع اعلام کرده و برای آن مجازات حبس به مدت حداکثر ۷ سال را مقرر کرده. بدین سان در این مقرر، جرمی تحت عنوان انتشار مطالب تروریستی مورد جرم انگاری واقع شده. بخش ۱(۲) انتشار این مطالب را زمانی جرم می‌داند که:

الف) فرد قصد داشته اثر رفتار خود تشویق مستقیم یا غیرمستقیم یا انگیزه دیگری برای ارتکاب، تهیه یا تحریک اقدامات تروریستی باشد.

ب) فرد می‌خواهد اثر رفتار خود، کمک به انجام یا تهیه چنین اعمالی باشد و یا؛

ج) فرد نسبت به اینکه آیا رفتار او تأثیری در بندهای مذکور (الف) یا (ب) دارد، بی‌پروا باشد.

ساخت و نگهداری مواد رادیواکتیو یا سوءاستفاده از آن یا خسارت بر تأسیسات آن

قانونگذار انگلیس نیز به دلیل حساسیت مواد رادیواکتیو و امکان سوءاستفاده از این مواد در جهت اهداف تروریستی دربخش ۹ از قانون جلوگیری از تروریسم ۲۰۰۶، مواردی از دخالت در مواد رادیواکتیو را جرم انگاری کرده است. بخش ۹(۱) این قانون مقرر می‌دارد: «در صورتی شخص مرتکب جرم می‌شود که اعمال زیر را انجام بدهد:

(الف) ساختن یا در اختیار داشتن مواد رادیواکتیو یا،

(ب) در اختیار داشتن مواد رادیواکتیو در جهت استفاده از دستگاه یا مواد برای یا در ارتباط با ارتکاب یا تهیه یک عمل تروریستی یا آنکه در جهت استفاده از این مواد، آن را در دسترس قرار بدهد»

دربخش ۴(۹) در مورد دستگاه رادیواکتیو بیان شده: «... در این قسمت دستگاه رادیواکتیو به این معانی است: (الف) یک سلاح هسته‌ای یا سایر وسایل انفجار هسته‌ای (ب) دستگاه پخش مواد رادیواکتیو. (ج) دستگاه ساطع تشعشع. در ادامه همین مقرر، مقنن در مورد مواد رادیواکتیو مقرر می‌دارد «... ماده رادیواکتیو به معنای مواد هسته‌ای یا هر ماده رادیواکتیو دیگری است که: (الف) حاوی هسته‌هایی است که در فرآیندی همراه با انتشار یک یا چند نوع پرتوهای یونیزان، مانند تابش آلفا، تابش بتا، ذرات نوترونی یا پرتوهای گاما، دچار تجزیه خود به خود می‌شوند. و (ب) به دلیل خواص رادیولوژیکی یا شکاف‌پذیری قادر است به (۱) ایجاد صدمات شدید بدنی به فرد (۲) ایجاد آسیب جدی به اموال (۳) به خطر انداختن جان افراد یا (۴) ایجاد خطر جدی برای سلامت یا ایمنی مردم. مقنن درباره ویژگی این دستگاه‌ها دربخش ۵(۹) مقرر می‌دارد « هر دستگاهی می‌تواند شامل هر یک از این موارد باشد خواه ثابت باشد یا نباشد: ماشین آلات، تجهیزات وسایل برقی، مخازن، کانتینرها، لوله و مجراها»

درباره مجازات این اقدامات دربخش ۳(۹) مقرر شده «شخصی که طبق این بند مرتکب جرم شده باشد، در صورت محکومیت بر اساس کیفرخواست، به حبس ابد محکوم خواهد شد»

مداخله غیر قانونی در تأسیسات هسته‌ای از قبیل استفاده، تخریب یا آسیب رساندن به تأسیسات رادیواکتیو با مقاصد تروریستی، موضوع بخش ۱۰ از قانون جلوگیری از تروریسم

۲۰۰۶ است. در شمار این مقررات، مقنن هر یک از مداخلات غیر قانونی را بر حسب‌بخش ۳(۱۰) با حبس ابد مورد ممنوعیت قرار داده است.

همچنین مقنن دربخش ۱۲ این قانون، ورود غیرمجاز مذکور در قانون پلیس و جرایم عمده سازمان‌یافته ۲۰۰۵ را، به پایگاه اتمی نیز تعمیم داده و با مجازات حبس ابد به دامنه ممنوعیت موجود افزوده است.

قانون ضد تروریسم ۲۰۰۸^۱

اهم قوانین ضد تروریستی انگلیس تا سال ۲۰۰۶ در پی پاسخ به یک واقعه تروریستی خاص وضع شده است. بدین لحاظ، غالباً دربرگیرنده مقررات کیفری ماهوی علیه تروریسم است. اما قانون ضد تروریسم ۲۰۰۸ بیشتر در برگیرنده مقرراتی شکلی درباره اختیارات مأموران اجرای قانون، صلاحیت در رسیدگی، اختیارات پلیس در انتقال اسناد جهت بررسی، اخذ اثر انگشت و نمونه‌ها، روند بازجویی از مظنونین تروریستی و نیز مقرراتی در مورد پولشویی است. در این قانون نسبت به قوانین قبلی، مقررات جدیدی مانند اخذ اثر انگشت از مظنونین به چشم می‌خورد. چنین مقرراتی، برای اولین بار دربخش ۶۱ و ۶۳ قانون پلیس و ادله کیفری ۱۹۸۴ وضع گردیده بود ولیکن آنچه در قانون ضد تروریسم ۲۰۰۸ ملحوظ گردیده، اختیار پلیس در اخذ اثر انگشت و نمونه‌های غیر شخصی بدون رضایت فرد مظنون است، که اختیاری گسترده محسوب می‌شود (موسی زاده و عربستانی، ۱۳۹۰). در مورد تعریف تروریسم در قانون ۲۰۰۸ انگلیس، معنای تروریسم همان معنی به کار برده شده در قانون ۲۰۰۰ است. بدین گونه مشخص می‌گردد که قانون مذکور در مفاهیم موجود مقید بر قوانین قبلی است. تغییرات موجود دربخش ماهوی غالباً در فصل هفتم قانون با عنوان «موارد متفرقه» بیان شده است که اهم موارد ماهوی قید می‌گردد:

(۱) اضافه شدن واژه «نژادی» به تعاریف موجود در قوانین قبلی من جمله‌بخش (۱) قانون تروریسم ۲۰۰۰ و سایر قوانین در زمینه تعریف اقدامات تروریستی (مستفاد ازبخش ۷۵(۱) از قسمت هفت)

¹ Counter Terrorism Act 2008. Accessible:
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/28/contents>

۲) اصلاح تعریف «جرائم مرتبط» به تعریف مقابل: در این قانون جرم هنگامی مرتبط با تروریسم می‌باشد که: الف) در حین انجام عمل تروریستی به وقوع بپیوندد یا ب) به منظور اهداف تروریستی ارتکاب یابد (مفادبخش ۹۳(۱) از قسمت هشت)

۳) اصلاح تعریف «جرائم تبعی» به تعریف مقابل: جرم تبعی در این قانون یکی از موارد ذیل می‌باشد: الف) کمک کردن، تشویق کردن، مشاوره یا تسبیب ارتکاب جرم. ب) جرمی تحت‌بخش ۲ قانون جرائم شدید ۲۰۰۷ (فصل ۲۷) مانند تشویق یا معاونت در جرم که در ارتباط با جرم مذکور باشد (مفادبخش ۹۴(۱) قسمت هشت).

نتیجه‌گیری

با توجه و دقت در قوانین کیفری ایران، آشکار می‌گردد که در قوانین کیفری ایران، جرائم تروریستی، تعریف و احصاء نگردیده. بدین سان، نه تنها در فصول قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲) فصل مشخصی به نام «جرائم تروریستی» وجود ندارد، بلکه در سایر قوانین جزایی خاص کشور نیز، جرائم تروریستی تعریف و مجازات آن معین نشده است. رویکرد موجود در قوانین کیفری ایران به نوعی در قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (اصلاحی ۱۳۹۷) مشخص گردیده. قانون مذکور در جهت مبارزه با تأمین مالی تروریسم، علاوه بر تعریف و کیفردهی استعانت‌های مالی در جهت مساعدت به افراد و گروه‌های تروریستی، به بیان مصادیقی نیز پرداخته که به زعم قانونگذار مصادیق جرائم تروریستی در قوانین ایران محسوب می‌گردد.

موارد مصرح در بند الف ماده یک قانون تأمین مالی تروریسم به زعم مقنن، مصادق جرم تروریستی محسوب گردیده و به تبع آن مساعدت در چنین جرایمی مشمول جرم تأمین مالی تروریسم می‌گردد. علاوه بر بند فوق، قانونگذار در ادامه همین قانون با لحاظ سوءنیت «تأثیرگذاری برخط مشی، تصمیمات دولت جمهوری اسلامی ایران یا سایر کشورها یا سازمان‌های بین‌المللی» ارتکاب اعمالی را مصادق جرائم تروریستی قلمداد کرده است. این اعمال جرائم شدیدی را در بر می‌گیرند مانند: خرابکاری در اموال و تأسیسات عمومی دولتی و غیردولتی، ایراد خسارت شدید به محیط زیست از قبیل مسموم کردن آب‌ها و آتش‌زدن جنگل‌ها تولید، تملک، اکتساب، انتقال، حمل، نگهداری، توسعه یا انباشت غیرقانونی، سرقت، تحصیل متقلبانه و قاچاق سموم، عناصر و مواد هسته‌ای، شیمیایی، میکروبی و زیست‌شناسی

(بیولوژیک) و غیره.. تشخیص تروریستی بودن اقدامات افراد و گروهک‌ها بر حسب بند آخر ماده یک قانون مذکور، عهده شورای عالی امنیت ملی واگذار گردیده است.

با مشخص شدن مصادیق جرایم تروریستی با رویکرد موجود در قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم، مجازات چنین جرایمی با دستاویز شدن بر سایر عناوین مجرمانه موجود در قانون کیفری ایران صورت می‌گیرد. بدین سان قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم صرفاً به بیان مصادیق اعمال تروریستی پرداخته و نشانی از کیفردهی این مصادیق در این قانون وجود ندارد و بدین ترتیب، قضات در مواجهه با چنین جرایمی، جهت به کیفر رساندن مجرمان، از عناوینی چون محاربه، افساد فی الارض، سرقت، قتل و غیره... استفاده می‌کنند.

کشور انگلیس سابقه تقنینی نسبتاً طولانی در مواجهه با جرایم تروریستی دارد و بدین گونه، قوانین کیفری متعددی در جهت مبارزه با اقدامات تروریستی در این کشور به تصویب رسیده است. مقررات اولیه کشور انگلیس بیشتر حاصل تکاپوی این کشور در زمان استعمار و جنگ‌های داخلی این کشور بوده است. نقطه عطف قوانین ضد تروریستی، با قانون ضد تروریستیم ۲۰۰۰ شروع گردیده و سپس با توالی قوانین بعدی در سال‌های متمادی، اصلاح و تکامل یافت. این دسته از قوانین ضد تروریستی انگلیس حائز اهمیت بسیاری می‌باشد. زیرا برای اولین بار به صورت یکپارچه و منظم تحت لوای یک قانون واحد به تعریف و احصاء جرایم تروریستی و مجازات آن پرداخته است و از سوی دیگر نسبت به قوانین قبلی که عموماً در بعد تروریسم داخلی و مسائل ایرلند شمالی به مرحله تصویب رسیده بود، قوانین بعد از سال ۲۰۰۰ بیشتر دارای بعد بین‌المللی بوده و متأثر از قوانین بین‌المللی ضد تروریسم به مبارزه با اقدامات تروریسم بین‌المللی پرداخته است.

در این بین، قانون ضد تروریسم ۲۰۰۰ به تعریف تروریسم پرداخته و در بند یک از قسمت اول این قانون، تروریسم بدین گونه تعریف گردیده: «تروریسم به معنای استفاده از تهدید به اقدام در موارد ذیل است: الف) اقدامات بر شمرده شده در زیر بند (۲). (ب) استفاده از تهدید به منظور تأثیرگذاری بر دولت یا برای ترساندن جامعه یا بخشی از جامعه(ج). استفاده از تهدید به منظور ترویج آرمان سیاسی، مذهبی یا عقیدتی» این قانون علاوه بر تعریف تروریسم، در در بند ۱ از قسمت سوم، انتشار لیست گروهک‌های تروریستی توسط وزیر کشور را پیش‌بینی کرده است. این مقرر از آن رو مهم قلمداد می‌گردد که با مشخص و عیان شدن گروهک‌های

تروریستی و شناخته شدن آنان در بین مردم به طرق قانونی، هرگونه تبلیغ و تشویق و حمایت از این گروه‌ها مورد ممنوعیت و جرم‌انگاری قرار بگیرد. از مقررات افتراقی این قانون نظام بازداشت مجزای جرایم تروریستی است. دربخش ۴۴ از قسمت شش این قانون، امکان بازداشت افراد مظنون به تروریست به مدت ۴۸ ساعت و ادامه این فرآیند به مدت زمان بیشتری وجود دارد. این مقرر در راستای زمان بر بودن فرآیند رسیدگی به جرایم تروریستی است.

با وجود اهمیت قانون ضد تروریستی ۲۰۰۰ انگلیس در ایجاد پیکره قانونی واحد در مبارزه با جرایم تروریستی، مقررات متوالی دیگری با رویکرد اصلاح و گاهی بی‌اعتبار نمودن بخشی از قوانین سابق انگلیس به رشته تصویب رسیده است. در توالی این مقررات مواردی از این قبیل وجود دارد: قانون ضد تروریستی ۲۰۰۱ و قانون جلوگیری از تروریسم ۲۰۰۵ و قانون تروریسم ۲۰۰۶ و قانون ضد تروریسم ۲۰۰۸ و قانون ضد تروریسم ۲۰۱۵ و اخیراً قانون تروریسم ۲۰۲۱ می‌باشد.

آنچه در پیکره این تصویب‌های متوالی گنجانده شده، بیشتر در جهت اصلاح مقررات قبلی یا ایجاد مقررات جدید ضدتروریستی می‌باشد. قانون ضد تروریسم ۲۰۰۶ انگلیس مقررات جدیدی را وارد قوانین انگلیس کرد. این قانون علاوه بر گسترش دامنه تعریف تروریسم به مواردی که حتی امنیت سایر کشورها را در انگلیس به مخاطره می‌اندازد، عناوین جدیدی مانند تشویق تروریسم، تعلیم تروریسم، تدارک اقدامات تروریستی را به صورت جداگانه مورد جرم‌انگاری قرار داده است. در سایر مقررات ضدتروریستی نیز این رویکرد حفظ شده است.

با نگاهی در قوانین انگلیس، مشخص می‌شود؛ اراده قانون‌گذار بر ایجاد یک رویکرد واحد در احصای جرایم تروریستی و مجازات این جرایم می‌باشد. در این نظام واحد، قضات از مرحله تفهیم اتهام تا صدور حکم با قوانین یکپارچه و واحدی سر و کار دارند. جرایم معین و مجازات‌های مشخص مانع تشتت آراء شده و تبیین جرایم تروریستی از سوی مقنن و مشخص شدن جرایم مرتبط با اقدامات تروریستی باعث اطلاع مردم از وجود جرایم تروریستی و مصادیق آن می‌شود و احصای گروه‌های تروریستی به صورت مصرح از جانب قانون‌گذار باعث ممانعت مردم از گرویدن یا حمایت و تشویق گروه‌های مذکور می‌گردد. از سوی دیگر، توالی کشور انگلیس در تصویب و اصلاح قوانین ضد تروریستی جدید، باعث رفع خلاءهای

موجود و پوشش در جرم انگاری جرایم نوظهور تروریستی می‌گردد. تکامل قوانین ضد تروریستی انگلیس، هم در قوانین ماهوی و هم در قوانین شکلی گنجانده شده است. بدین سان؛ قوانین ماهوی، در تعریف و احصاء رکن قانونی جرایم تروریستی، بیشتر مقید بر تعریف مقرر در قانون ضد تروریسم ۲۰۰۰ می‌باشد. و لیکن در شناسایی جرایم نوظهور و جرایم مرتبط با اعمال تروریستی، غالباً قوانین جدید، دارای جرم انگاری‌های جدیدی می‌باشد. در جدول زیر سعی بر آن شده تا اهم نتایج حاصل از تطبیق رویکرد قوانین کیفری ایران و انگلیس در مبارزه با جرایم تروریستی تبیین شود:

جدول (۱) مقایسه تطبیقی نظام حقوقی ایران و انگلیس در مقابله با جرایم تروریستی

ردیف	نظام حقوق کیفری ایران	نظام حقوق کیفری انگلیس	نتیجه
۱	در نظام کیفری ایران جرایم تروریستی به صورت صریح جرم انگاری نشده. بدین سان عنصر قانونی مشتمل بر جرایم و مجازات اعمال تروریستی فاقد عنوان می‌باشد.	نظام حقوقی انگلیس در قالب قوانین خاص جزایی، به جرم انگاری جرایم تروریستی پرداخته. بدین سان این کشور در قوانین متعددی من جمله قانون ضد تروریسم ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱ و ۲۰۰۶ و ۲۰۰۸ به بیان جرایم و مجازات اعمال تروریستی پرداخته است.	نظام حقوق کیفری انگلیس در مقایسه با نظام ایران، به شکل یکپارچه و منسجمی تحت قوانین خاص جزایی به جرم انگاری جرایم و مجازات اعمال تروریستی پرداخته است.
۲	نظام حقوق کیفری ایران جهت مجازات اقدامات تروریستی دستاویز عناوین مجرمانه دیگری مانند محاربه (مفاد ماده ۲۷۹ و ۲۸۱)، بغی (مفاد ماده ۲۸۶) یا عناوین دیگری من جمله هواپیمارایی (مفاد قانون امنیت	نظام حقوق کیفری انگلیس به دلیل برخورداری از قوانین خاص جزایی، جهت محاکمه اقدامات تروریستی، با استناد به جرم تروریسم و جرایم مرتبط با اعمال تروریستی مصرح در قانون ۲۰۰۰ و سایر قوانین تکمیلی به مجازات	نظام حقوقی انگلیس برای مجازات مرتکبان جرایم تروریستی از عنوان «تروریسم» استفاده می‌کند ولیکن قوانین ایران

ردیف	نظام حقوق کیفری ایران	نظام حقوق کیفری انگلیس	نتیجه
	هوایی (۱۳۵۰) شده است.	مرتکبان می پردازد.	جهت محاکمه مرتکبان اعمال ترورستی از سایر مجازات ها مانند محاربه، بغی و غیره استفاده می کند.
۳	در نظام حقوق کیفری ایران، جهت مجازات اعمال مرتبط با اقدامات ترورستی مانند مساعادت، تشویق، تبلیغ تروریسم، بایستی از نهاد معاونت در جرم (مفاد ماده ۱۲۶ تا ۱۲۹) استفاده کرد.	در نظام حقوق کیفری انگلیس اعمال مرتبط با اقدامات ترورستی به صورت جداگانه جرم انگاری شده. نظیر: تشویق تروریسم (مفاد بخش اول از فصل اول قانون ضد تروریسم ۲۰۰۶) و...	در نظام حقوقی انگلیس جهت مجازات اعمال مرتبط با اقدامات ترورستی از عناوین مجرمانه جداگانه ای استفاده می شود ولیکن در ایران از نهاد معاونت در جرم استفاده می گردد.

پیشنهادهای

۱) با توجه بر فقدان قوانین ماهوی برای مجازات جرایم ترورستی، لازم است که جرایم و مجازات اقدامات ترورستی، با عنوان مشخص جرایم ترورستی، در قوانین ایران گنجانده شود. این مهم از آن رو است که به دلیل فقدان چنین مقررات ماهوی معین، محاکم جهت مجازات اقدامات ترورستی، دستاویز سایر عناوین مجرمانه موجود در قوانین کیفری ایران می شوند.

۲) با توجه بر اهمیت مبارزه با جرایم ترورستی و حساسیت چنین اعمالی، مقنن بایستی تدابیر ماهوی خود را در قوانین خاصی قرار بدهد. بدین ترتیب با توسل بر تجارب تقنینی سایر کشورها مانند انگلیس، تصویب قوانین خاص ضد ترورستی می تواند راهگشا باشد.

۳) تصویب آیین دادرسی خاص در نحوه رسیدگی به جرایم تروریستی. بدین ترتیب بایستی به تبع تقنین مقررات ماهوی خاص علیه تروریسم، مقررات شکلی در نحوه رسیدگی ویژه به جرایم تروریستی نیز به تصویب برسد.

قدردانی

از خبرگان توانمندی که در طول پژوهش، دانش خویش را سخاوتمندانه در اختیار محققان این پژوهش قرار دادند و استواری پژوهش حاضر بر مشارکت و دانش این بزرگواران قرار گرفته است بسیار سپاسگزاریم.

منابع

فارسی

- اقبالی، میثم، مفتاحی، عباس، قنبری، بیتا. (۱۳۹۵). به کارگیری هواپیمای غیر نظامی در عملیات تروریستی و تلاش جامعه بین المللی در مقابله با آن. *فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی*، ۲(۵) ۱۹۷-۲۲۶
- پورسعید، فرهاد. (۱۳۹۶). ضد تروریسم نوین. *فصلنامه مطالعات راهبردی*، ۲۰(۳) ۱۴۵-۱۷۵
- حاجی تبار فیروز جایی، حسن، نوراشرف الدین، سیدولی. (۱۳۹۹). ملاحظات اخلاقی مربوط به دادرسی جرایم تروریستی در حقوق ایران و آمریکا. *فصلنامه پژوهش‌های حقوق میان رشته‌ای*، ۱(۲) ۳۵-۴۲
- حکیمی‌ها، سعید. (۱۳۹۰). سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با تروریسم. *مجله سیاسی دفاعی*، ۱۹(۷۶) ۵۵-۹۹
- خالقی، علی، کاظمی، سیدسجاد. (۱۳۹۴). تحلیلی بر صلاحیت دادگاه‌های ایران در رسیدگی به جرم دزدی دریایی. *مجله مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی* (۳ و ۲) ۷۱-۹۰

- دبیرزاده، حمیدرضا، حاجی زاده ده آبادی، احمد، پوربافرانی، حسن. (۱۳۹۹). همگرایی و واگرایی مقررات مبارزه با تأمین مالی تروریسم در حقوق ایران، افغانستان و اسناد بین المللی. *مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی* ۳(۱۵): ۳۱-۵۲.
- رشیدی، مهناز. (۱۳۹۹). امکان سنجی طرح دعوا در محاکم قضایی بین المللی و داخلی در موضوع ترور سردار سلیمانی و همراهان. *مجله حقوقی دادگستری*، ۸۴(۱۱۱): ۱۰۷-۱۲۷.
- سیدمصطفی، مشقات. (۱۴۰۰). مقابله با سرقت وسایل و تجهیزات هسته‌ای در مقررات کیفری ایران و فدرال ایالت متحده آمریکا. *نشریه حقوق تطبیقی*، ۸(۲): ۳۱-۵۶.
- شاهیده، فرهاد، شاملو، باقر. (۱۴۰۰). رویکرد پیش‌بینانه به جرایم تروریستی. *دانش/انتظامی*، ۲۳(۴): ۱۱۳-۱۴۶.
- شاهیده، فرهاد، نیازپور، امیر حسن. (۱۳۹۹). جرم‌انگاری پیش‌دستانه اعمال تروریستی. *مجله آموزه‌های حقوق کیفری دانشگاه علوم اسلامی رضوی*، ۱۷(۱۸): ۱۲۳-۱۶۰.
- فیروزی نیا، اکبر. (۱۴۰۰). جرم‌خرابکاری و آدم‌ربایی در هواپیما از منظر حقوق موضوعه. *نشریه مطالعات حقوق*، ۱(۱۵): ۵۹۵-۶۱۰.
- قاسمی مقدم، حسن، نیک زر، نیکو، فرجی، مریم، تولایی، علی. (۱۳۹۸). سیاست جنایی ایران در قبال بمب‌گذاری. *نشریه آموزه‌های حقوق کیفری*، ۱۶(۱۸): ۳۸۷-۴۱۵.
- کاظمی فروشانی، حسین، قدیر، محسن. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی حقوق کیفری ایران با اسناد بین‌المللی در زمینه مقابله و پیشگیری از وقوع تروریسم سایبری. *مجله حقوق بین‌المللی*، ۱(۶۰): ۲۶۷-۲۳۷.
- کدخدایی، عباسعلی، مظلومی، مرسله. (۱۴۰۰). مطالعه تطبیقی عملکرد دولت‌های انگلیس، آمریکا و فرانسه در دیالکتیک امنیت و آزادی در مبارزه با تروریسم. *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، ۲۵(۳): ۱۶۱-۱۳۷.
- کهندانی، محسن، رضوی فرد، بهزاد. (۱۳۹۹). تضمین‌های حقوق شهروندی متهمان جرایم تروریستی در تحقیقات؛ مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، انگلیس و مصر. *فصلنامه علمی تخصصی دانشنامه‌های حقوقی*، ۳(۷): ۱۵۷-۱۷۶.

- کهندانی، محسن، رضوی فرد، بهزاد، دارابی، شهرداد، هاشمی، سیدحسین. (۱۳۹۹).
تقابل آثار مبارزه با جرایم تروریستی با حقوق شهروندی در مرحله محاکمه؛ مطالعه
تطبیقی در حقوق ایران و انگلیس. *فصلنامه‌ی علمی پژوهشی تعالی حقوق*، (۲) ۶-۲۶.
- محمدی، سیداحمد. (۱۳۹۰). *رویکردهای حقوقی به تروریسم*. چاپ اول. تهران.
فرهنگ‌شناسی
- موذن زادگان، مجیدی، محمود. (۱۳۸۶). *جرایم علیه امنیت*. چاپ اول. تهران. میزان.
- میرکمالی، علیرضا، حاجی‌وند، امین، صفری، فرشید. (۱۳۹۷). *تروریسم زیست محیطی
در حقوق کیفری فرانسه و تطبیق آن با جرم‌انگاری مشابه در ایران*، نشریه مطالعات
حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۴۸ (۲) ۴۲۳-۴۴۵.
- میرمحمد صادقی، حسین. (۱۴۰۰). *جرایم علیه مصالح عمومی*. چاپ چهل و سوم.
میزان
- میرمحمدصادقی، حسین، قدیری بهرام آبادی، رشید. (۱۳۹۴). *نقش و جایگاه سیاست
در عدالت کیفری حاکم بر جرایم تروریستی*. *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، ۴ (۱۳):
۹-۴۱.
- میرمحمدصادقی، حسین. قدیری بهرام آبادی، رشید. (۱۳۹۴). *نقش و جایگاه سیاست
در عدالت کیفری حاکم بر جرایم تروریستی*. *مجله پژوهش حقوق کیفری*. ۴ (۱۳): ۹-
۴۱.
- نعمتی، لیلا؛ حسینی، مرتضی؛ مهدوی پور، راحله؛ اعظم. (۱۳۹۸). *اقدامات پیش دستانه؛
پارادایمی جدید در مبارزه با تروریسم*. *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی* ۴۹ (۲):
۴۹۱-۵۱۲.
- نمایان، پیمان، نژندی منش، هیبت الله. (۱۳۹۸). *طراحی و تبیین الگوی ملی مقابله با
تروریسم هسته‌ای در سیاست جنایی تقنینی ایران*. *پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*،
۱۴ (۵۳) ۱۰۶-۸۵.
- نوراشرف الدین، سیدولی، حاجی تبار فیروزجائی، حسن. (۱۳۹۹). *ملاحظات اخلاقی
مربوط به دادرسی جرایم تروریستی در حقوق ایران و آمریکا*. *پژوهش‌های حقوق میان
رشته‌ای*، (۲) ۱: ۳۵-۴۹.

- ورائی، اکبر، اسدی جونوشتی، محمد. (۱۳۹۷). سیاست جنایی تقنینی ایران در خصوص تروریسم علیه انرژی. *مطالعات حقوق انرژی*، ۴(۲): ۳۲۱-۳۴۷
- وروائی، اکبر. اسدی جونوشتی، محمد. (۱۳۹۸). سیاست جنایی تقنینی ایران در خصوص تروریسم علیه آب. *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی* ۴۹(۱): ۱۶-۱۷
- هدایتی چنالی، رحمان. (۱۳۹۷). روش‌های مبارزه با قاچاق سلاح و مواد هسته‌ای با توجه به قوانین ایران و اسناد بین‌المللی. *نشریه مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه*، ۴(۱): ۱۱۰ - ۱۲۳.

انگلیسی

- Elagab, O. (2007). *International law documents relating to terrorism*. Routledge-Cavendish.
- Forbes, M. D. (2016). " No Sacrifice is too Great": Rothschild Francis' fight for Virgin Islanders' civil rights and self-government in an age of US expansion, 1917-1931. California State University, Fullerton.
- Hindle, Garry(2007). Policing Terrorism in the U. K-Oxford Journals. 1(1). 38-42.
- Hindle, Garry. (2007). *Policing Terrorism in the U. K-Oxford Journals*. 1(3): 38-42.
- Husabø, E. J. , & Bruce, I. (2009). *Fighting terrorism through multilevel criminal legislation: Security Council Resolution 1373, the EU framework decision on combating terrorism and their implementation in Nordic, Dutch and German criminal law*. Brill.
- Kavanagh, A. (2010). CASES: Special Advocates, Control Orders and the Right to a Fair Trial. *The Modern Law Review*, 73(5), 836-857.
- Rehman, J. (2007). Islam," war on terror" and the future of Muslim minorities in the United Kingdom: dilemmas of multiculturalism in the aftermath of the London bombings. *Human Rights Quarterly*, 831-878.
- United Nations Publication. (2009). *Handbook on Criminal Justice Responses to Terrorism*. CRIMINAL JUSTICE HANDBOOK SERIES, New York.
- Walker, C. (2006). Clamping down on terrorism in the United Kingdom. *Journal of International Criminal Justice*, 4(5), 1137-1151.

- Walker, C. (2006). Clamping down on terrorism in the United Kingdom. *Journal of International Criminal Justice*, 4(5), 1137-1151.